

LOYIHA METODINING UMUMIY MAZMUNI VA AMALGA OSHIRISH BOSQICHLARI

Ishonxo‘Jayev Nu‘monxo‘Ja Iqbolxo‘ja o‘g‘li

Qo‘qon davlat universiteti

Pedagogika mutaxassisligi 2-bosqich magistranti

Silver.77077@gmail.com

+998912008060

Annotatsiya: Mazkur maqolada loyiha metodi (project-based learning)ning umumiy mazmuni, tarixiy rivojlanish yo‘li va ta‘lim jarayonida amalga oshirish bosqichlari ilmiy jihatdan tahlil etiladi. Loyiha metodi talabalar va o‘quvchilarda kasbiy ko‘nikmalar, ijodiy tafakkur va hamkorlik qobiliyatini rivojlantirishning samarali vositasi sifatida tadqiq qilinadi. Maqolada loyiha metodining tuzilmasi, o‘qituvchi va talabaning roliga qo‘yiladigan talablar, loyiha turlari va amalga oshirishdagi bosqichlar batafsil yoritiladi. Tadqiqot natijalari asosida amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: loyiha metodi, loyihaga asoslangan ta‘lim, rivojlantiruvchi ta‘lim, pedagogik texnologiya, bosqichlar, hamkorlikda o‘qitish, muammoli ta‘lim, kasbiy kompetensiya, refleksiya

Аннотация: В данной статье научно анализируются общее содержание метода проектов (project-based learning), путь его исторического развития и этапы реализации в учебном процессе. Метод проектов исследуется как эффективный инструмент развития профессиональных навыков, творческого мышления и способности к сотрудничеству у студентов и учащихся. В статье подробно освещаются структура метода проектов, требования к роли преподавателя и студента, виды проектов и этапы реализации. На основе результатов исследования разработаны практические рекомендации.

Ключевые слова: метод проектов, проектное обучение, развивающее обучение, педагогическая технология, этапы, совместное обучение, проблемное обучение, рефлексия

Abstract: This article scientifically analyzes the general content of the project method (project-based learning), its historical development, and the stages of its implementation in the educational process. The project method is examined as an effective tool for developing professional skills, creative thinking, and collaborative ability in students and learners. The article elaborates on the structure of the project method, requirements for the roles of teacher and student, types of projects, and implementation stages. Based on the research findings, practical recommendations have been developed.

Keywords: project method, project-based learning, developmental education, pedagogical technology, stages, cooperative learning, problem-based learning, reflection

KIRISH. Zamonaviy ta'lim paradigmasida bilimlarni tayyor holda uzatishdan ko'ra, ta'lim oluvchini mustaqil bilim quruvchi, ijodiy muammo hal qiluvchi va faol hamkorlikchi sifatida tarbiyalash ustivor vazifaga aylanmoqda. Bu kontekstda loyiha metodi — ta'lim oluvchilarni haqiqiy hayotiy muammolarni hal etishga yo'naltirilgan, amaliy natijaga ega bo'lgan loyihalarni mustaqil yoki guruh bo'lib amalga oshirishga asoslangan ta'lim texnologiyasi — jahon ta'lim amaliyotida tobora keng qo'llanilmoqda[1.B.11].

Loyiha metodi an'anaviy ta'limdan tubdan farq qiladi: bunda o'qituvchi bilimlarni tayyor holda beruvchi emas, balki jarayonni yo'naltiruvchi va qo'llab-quvvatlovchi sifatida faoliyat yuritadi, talaba esa passiv tinglovchi o'rniga faol tadqiqotchi va ijodkor bo'ladi[2.B.24]. Natijada talabalar nafaqat mavzu bo'yicha bilimlarni o'zlashtirib oladi, balki jamoada ishlash, vaqtni rejalashtirish, ma'lumotlarni tahlil qilish va natijalarni taqdim etish kabi hayotiy ko'nikmalarni ham egallaydi.

O'zbekistonda ta'lim islohotlari doirasida loyiha metodini oliy ta'lim va umumiy o'rta ta'lim jarayoniga joriy etish dolzarb vazifaga aylangan. Prezidentning "Yangi O'zbekiston" taraqqiyot strategiyasida ta'lim sifatini oshirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish alohida ta'kidlangan[3.B.8]. Biroq loyiha metodini to'g'ri va samarali qo'llash uchun uning mazmuni, tuzilmasi va amalga oshirish bosqichlarini chuqur tushunish zarur. Aynan mana shu ehtiyoj mazkur tadqiqotning dolzarbligini belgilaydi.

Tadqiqotning maqsadi — loyiha metodining umumiy mazmunini ilmiy jihatdan ochib berish, uning tarixiy rivojlanishi va turlarini tasniflab ko'rsatish, hamda ta'lim jarayonida samarali amalga oshirishning bosqichli modelini asoslashdir. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 9-oktyabrdagi "Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish tadbirlari to'g'risida"gi Qaroriga muvofiq innovatsion ta'lim metodlarini joriy etish ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan[4.B.5].

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA.

Loyiha metodining tarixi XX asr boshlariga borib taqaladi. Amerikalik faylasuf va pedagog J. Dewey ta'lim faoliyat orqali amalga oshirilishi lozim degan tamoyilni ishlab chiqib, ta'lim jarayonida muammoli vaziyatlar va haqiqiy hayotiy topshiriqlardan foydalanishni tavsiya etgan[5.B.39]. Uning shogirdi V. Kilpatrick esa 1918-yilda "Loyiha metodi" asarini yaratib, bu yondashuvni ilmiy jihatdan asosladi va to'rt turli loyihani: ijodkorlik, iste'molchilik, muammo hal qilish va mashq loyihalarini taklif etdi. Shu tariqa loyiha metodi mustaqil pedagogik texnologiya sifatida shakllanib, keyinchalik butun dunyo ta'lim amaliyotiga yoyildi.

XX asrning ikkinchi yarmida loyiha metodi yangi rivojlanish bosqichiga kirdi. T. Markham, J. Larmer va J. Mergendollar zamonaviy loyihaga asoslangan ta'lim (Project-Based Learning — PBL) modelini ishlab chiqib, uning muhim belgilarini aniqlashtirdi: haqiqiy muammo, chuqur so'roq (sustained inquiry), autentiklik, talabalar ovozi va tanlov, refleksiya, tanqid va qayta ko'rib chiqish, shuningdek jamoatchilik namoyishi[6.B.58]. Bu model Buck Institute for Education (BIE) tomonidan keng targ'ib etildi va jahon miqyosida tan olindi.

Rus pedagogikasida loyiha metodi E.S. Polat tomonidan keng o'rganilgan. Polat loyiha metodini ta'lim texnologiyasi sifatida belgilab, uning didaktik xususiyatlarini, turlarini va qo'llash shartlarini batafsil tahlil qilgan[7.B.93]. MDH pedagogikasida muammoli ta'lim bilan loyiha metodining uyg'unlashuvi tadqiqotlarning keng yo'nalishiga aylangan. O'zbekistonda esa Yo'ldoshev va Usmonov tomonidan loyiha metodining milliy ta'lim kontekstiga moslashtirilgan modellari ishlab chiqilgan.

Loyiha metodining pedagogik asoslarini o'rgangan tadqiqotchilar uni bir nechta nazariy sarchashmaga bog'laydi: Vigotskiyning yaqin rivojlanish zonasi nazariyasi (guruhda ishlash individual imkoniyatni kengaytiradi), Brunerning kashfiyot orqali o'rganish nazariyasi (talaba o'zi kashf etgan bilim yanada mustahkam o'zlashtiriladi) va Banduraning o'ziga ishonch (self-efficacy) nazariyasi (muvaffaqiyatli loyiha amalga oshirish keyingi murakkab vazifalarni bajarishga ishonchni oshiradi)[8.B.47].

Metodologiya jihatidan tadqiqot adabiyotlarni tahliliy o'rganish, ilmiy-pedagogik manbalar sintezu va loyiha metodini qo'llash bo'yicha mavjud empirik ma'lumotlarni umumlashtirish metodlarini o'z ichiga oladi. Me'yoriy-huquqiy asos sifatida O'zbekiston Respublikasining ta'limga oid qonunchilik hujjatlari, xalqaro ta'lim standartlari (OECD, UNESCO, Buck Institute metodologiyasi) xizmat qildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR.

Loyiha metodining mazmunini ochib berish uchun avvalo uning boshqa ta'lim metodlaridan farqlovchi belgilarini aniqlash zarur. Larmer va Mergendollar loyihaga asoslangan ta'limning ettita asosiy elementi (Gold Standard PBL)ni ajratib ko'rsatadi: (1) asosiy bilim va tushunchalar, (2) haqiqiy muammo yoki savol, (3) chuqur so'roq, (4) autentiklik, (5) talabaning ovozi va tanlovi, (6) refleksiya, (7) tanqid va qayta ko'rib chiqish, hamda (8) jamoatchilik namoyishi[6.B.62]. Bu belgilar loyihani oddiy guruh topshirig'idan sifat jihatidan ajratib turadi.

Loyihalarning tasnifiga ko'ra, tadqiqotchilar bir nechta asosiy turlarni ajratadi. Polat tasnifiga ko'ra, loyihalar maqsad va mazmuniga qarab tadqiqot loyihalari, ijodiy loyihalar, axborot loyihalari, amaliy-yo'naltirilgan loyihalar va rolli loyihalarga; ishtirokchilar soniga qarab yakka, juftlik va guruh loyihalariga; amalga oshirish muddatiga ko'ra qisqa muddatli (1–2 dars), o'rta muddatli (bir necha hafta) va uzoq muddatli (bir semestr yoki o'quv yili) loyihalarga bo'linadi[7.B.97].

Loyiha metodini amalga oshirishning bosqichlari turli tadqiqotchilar tomonidan

turlicha tasniflanadi, ammo quyidagi asosiy bosqichlar deyarli barcha modellarda uchraydi:

Tayyorgarlik (Boshlang'ich) bosqichi. Bu bosqichda o'qituvchi loyiha mavzusini aniqlaydi, ta'lim maqsadlarini belgilaydi, baholash mezonlarini ishlab chiqadi va zarur resurslarni tayyorlaydi. Talabalar esa loyihaning muhimligini his etishi, asosiy savol yoki muammo bilan tanishishi zarur. Muhim jihat — loyiha talabalarga qiziqish uyg'otadigan, haqiqiy hayotga bog'liq va ularning rivojlanish darajasiga mos bo'lishi kerak[1.B.17].

Rejalashtirish bosqichi. Talabalar (va zarur bo'lsa, o'qituvchi ko'magi bilan) loyihani amalga oshirishning aniq rejasini tuzadi: kimning qanday vazifani bajarishi, qanday manbalardan foydalanish, qaysi muddatlarda qanday natijaga erishish belgilanadi. Bu bosqich talabalarda tashkiliy va boshqaruvchanlik ko'nikmalarini rivojlantiradi[2.B.29]. Guruh loyihalarida rollarni taqsimlash va hamkorlik qoidalarini belgilash ham shu bosqichda amalga oshiriladi.

Tadqiqot va ma'lumot to'plash bosqichi. Talabalar asosiy savol atrofida ma'lumot to'playdi, manbalar bilan ishlaydi, tajribalar o'tkazadi, intervyu va so'rovnomalar qiladi. Bu bosqichda chuqur so'roq (sustained inquiry) amalga oshiriladi: talabalar dastlabki savollarga javob topa borgach, yangi savollar paydo bo'ladi va tadqiqot chuqurlashib boradi[5.B.44]. O'qituvchi bu bosqichda ko'proq maslahatchi va yo'naltiruvchi rolida bo'ladi.

Tahlil va sintez bosqichi. To'plangan ma'lumotlar tartibga solinadi, tahlil qilinadi va umumlashtiriladi. Talabalar ma'lumotlarni o'zaro solishtiradi, mantiqiy xulosalar chiqaradi va loyiha mahsulotini (hisobot, prezentatsiya, model, maker, video va b.) shakllantira boshlaydi. Bu bosqichda tanqidiy va ijodiy tafakkur eng faol namoyon bo'ladi[8.B.51].

Mahsulot yaratish va taqdimot bosqichi. Loyiha natijasi muayyan mahsulot shaklida tayyorlanadi va jamoatchilik — guruh, sinf, o'qituvchi, mutaxassislar yoki keng auditoriya — oldida taqdim etiladi. Jamoatchilik namoyishi talabalarda mas'uliyat hissini oshiradi va ishlangan mahsulotning sifatini yaxshilashga undaydi[6.B.66]. Taqdimot ko'nikmalari, argumentatsiya va savollar bilan ishlash ham shu bosqichda rivojlanadi.

Baholash va refleksiya bosqichi. O'qituvchi belgilangan mezonlar asosida loyihani baholaydi, ammo samarali loyiha metodida o'z-o'zini baholash va tengdoshlar bahosi ham muhim o'rin tutadi. Talabalar o'z faoliyatini refleksiya qilib, nimani yaxshi bajarganligi, qayerda qiynalganligi va keyingi loyihada neni yaxshilashi mumkinligi to'g'risida mulohaza yuritadi[7.B.100]. Bu bosqich o'rganish tsiklini yakunlab, navbatdagi loyihaga tayyorgarlikni ta'minlaydi.

Loyiha metodini qo'llashda o'qituvchining roli tubdan o'zgaradi. An'anaviy ta'limda markaziy shaxs bo'lgan o'qituvchi loyiha metodida fasilitator, maslahatchi va

resurs ta'minlovchiga aylanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'qituvchilar uchun bu rolga o'tish ko'pincha qiyin bo'ladi, chunki nazoratni talab tarafga berish va noaniqlikka chidash pedagogik faoliyatning yangi madaniyatini talab etadi[3.B.14].

O'zbekiston oliy ta'limida loyiha metodini joriy etish tajribasi shuni ko'rsatadiki, bu metod talabalarda kasbiy motivatsiya va o'quv jarayoniga ishtiroki sezilarli darajada oshiradi. Ayniqsa pedagogika, muhandislik va iqtisodiyot yo'nalishlarida amalga oshirilgan loyihalar real muammolarni hal etishga yo'naltirilib, talabalarning kasbiy ko'nikmalarini rivojlantirishda an'anaviy usullarga nisbatan samarali ekanligini isbotladi[9.B.119]. Shu bilan birga, katta guruhlar, cheklangan vaqt va baholash tizimining nomutanosibligi qo'llashning asosiy to'siqlarini tashkil etmoqda.

XULOSA. Xulosa qilib aytganda, loyiha metodi zamonaviy pedagogik texnologiyalar ichida eng keng qamrovli va ko'p qirrali usullardan biri bo'lib, u bilimlarni o'zlashtirish, ko'nikmalarni shakllantirish va shaxsiy fazilatlarini rivojlantirishni bir vaqtda ta'minlaydi. Kilpatrickdan Larmer-Mergendollar modeliga qadar loyiha metodining nazariy asoslari sezilarli darajada boyib, hozir u ilmiy jihatdan puxta asoslangan va amaliyotda sinovdan o'tgan pedagogik texnologiya sifatida tan olingan.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi to'g'risida" Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – T.: Adolat, 2020.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 9-oktyabrdagi "Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish tadbirlari to'g'risida"gi Qarori.
4. Yo'ldoshev J.G'. Ilg'or pedagogik texnologiyalar. – T.: O'qituvchi, 2022. – B. 248.
5. Usmonov B.R. Bo'lajak pedagoglarning kasbiy tayyorgarligida interfaol ta'lim usullari. // Pedagogika va psixologiya, 2022. – №3. – B. 88–101.
6. Maxmutov M.I. Problemnoe obuchenie: osnovnye voprosy teorii. – Moskva: Pedagogika, 2018. – B. 367.